

C. van der Leest, Preekbespreking met de gemeente, 1999

Bron: Aan het werk in de kerk © Steunpunt Gemeenteopbouw 2004, hoofdstuk 7.3

Inhoud

- 1 Inleiding
- 2 De principiële mogelijkheid
- 3 De pastorale wenselijkheid
- 4 De praktische haalbaarheid
- 5 De organisatie
- 6 Slot

1 Inleiding

Op tal van plaatsen vindt, na de kerkdienst, met (een deel van) de gemeente zo nu en dan preekbespreking plaats. Daarmee wordt bedoeld dat in aanwezigheid van de predikant door- gesproken wordt over de preek. Dit doorspreken houdt, als het goed is, velerlei in: er worden aan de predikant informatieve of ook kritische vragen gesteld; er worden waarderende op- merkingen gemaakt; de deelnemers wisselen naar aanleiding van de preek gedachten en ge- voelens uit.

Naar mijn oordeel kunnen de deelnemers zich bij deze gelegenheid in tweede instantie ook uiten over de zondagse preken van de desbetreffende predikanten in het algemeen als ook over de manier waarop hij gewoonlijk de liederen kiest en voorgaat in gebed. Kortom, in het kader van de preekbespreking met de gemeente komen allereerst de preek en verdere litur- gie van die ene kerkdienst aan de orde, maar daarnaast eventueel de telkens terugkerende kenmerken die aan te wijzen zijn in de preken en de verdere liturgie van de desbetreffende predikant. In gemeentes die overwegen deze activiteit in te voeren, leven wellicht verschil- lende vragen. In het vervolg wil ik op deze vragen ingaan.

2 De principiële mogelijkheid

Kan dat wel, preekbespreking? Want de preek is toch Gods Woord? Mag je een preek dan wel zomaar ter discussie stellen?

In de inleiding heb ik al aangegeven dat bij mijn benadering 'preekbespreking met de ge- meente' breder is dan alleen dat er kritische opmerkingen bij de preek geplaatst worden. Maar ook dan blijven de genoemde vragen overeind staan. Wat valt daarvan te zeggen?

Is de preek Gods woord?

Inderdaad wordt de preek soms gelijk gesteld met Gods Woord. In dat geval is een, mogelijk kritische, bespreking van de preek een onmogelijkheid: Gods Woord mogen we niet tot object van onze discussie verlagen.

Maar naar mijn overtuiging is het onjuist de preek met Gods Woord gelijk te stellen. Zie je de werkelijkheid van de zondagse preken onder ogen, dan kun je er niet onderuit, vast te stel- len: preken zijn tot op zekere hoogte een mix van het Woord van God én het woord van de predikant. Vandaar ook dat volgens het bevestigingsformulier ouderlingen o.a. als taak heb- ben erop toe te zien dat geen dwaalleer wordt verkondigd. Natuurlijk is niet meteen het erg- ste aan de hand, maar een feit is: preken zijn feilbaar. Laat ik op een paar mogelijke uitglj- ders van de predikant wijzen:

- Hij kan Gods Woord op een verkeerd moment in een verkeerde situatie gebruiken. Dan laat hij wat op zichzelf Gods Woord is, verworpen tot mensenwoord.
Een voorbeeld: als een gemeente verslagen is door het dodelijk verongelukken van een kind, moet een predikant niet als tekst nemen: 'Verblijdt u in de Here te allen tijde' (Filippenzen 4:4a). Op zichzelf geeft hij dan Gods Woord door, maar door z'n totale gebrek aan inlevings- vermogen wordt dat Woord van God een misplaatst woord dat de hoorders plat slaat. Gelukkig zal dit ondenkbare niet zo gauw gebeuren, maar toch: de tekstkeuze kan er gezien de situatie soms helemaal naast zijn.
- Een predikant kan ook uitspraken doen die eenzijdig zijn, aanvulling nodig hebben, mis- verstand oproepen.
- Hij kan tenslotte een verkeerde toepassing geven of juist nalaten de praktische betekenis van Gods Woord te verhelderen.

Naast kritiek op deze *inhoudelijke* punten is er ook kritiek mogelijk op de *vorm* (de opbouw, het taalgebruik) en het brengen (het tempo, het stemgebruik) van de preek.

Willen we aan deze werkelijkheid rechtdoen, dan moet onze houding tegenover een preek altijd dubbel zijn:

- open, voor zover we daarin Gods Woord beluisteren;
- kritisch, voor zover we daarin mensenwoord horen.

Inhoudelijke bespreking

Van vele plaatselijke gemeentes kunnen we gelukkig zeggen dat de preken daar doorgaans bijbels zijn. Daarom accepteren we het van predikanten als ze in het gebed na de preek God danken voor het Woord dat Hij ons liet horen, zónder dat ze melding maken van de menselijke beperkingen daarbij. Daarom ook wordt van gemeenteleden verwacht dat zij vóór alles positief reageren op de preek.

Maar evengoed in die situatie blijft gelden dat er bij de preken de nodige kanttekeningen te plaatsen zijn. Ook moet worden erkend dat die kanttekeningen elementen kunnen betreffen die het gemeenteleden (erg) belemmeren om open te staan voor het bijbelse in de preek.

Kortom: preken zijn per definitie vatbaar voor inhoudelijke bespreking. Dat geldt eveneens van de verdere liturgie. Een predikant kan eenzijdig of beperkt zijn in z'n liedkeuze. Daarnaast kan hij tijdens het voorgaan in de gebeden aanvechtbare accenten leggen; bij de voorbede kan hij structureel mensen of situaties over het hoofd zien - om iets te noemen. Dat geeft aan dat er ook in dit opzicht reden is voor een inhoudelijke bespreking.

Met andere woorden: omdat het voorgaan van de predikant nooit volmaakt is, is preekbespreking met de gemeente, ook in kritische zin, principieel gezien mogelijk.

3 De pastorale wenselijkheid

Is het wel gewenst en zinvol in gemeenteverband aan preekbespreking te doen?

Er zijn in elk geval twee argumenten aan te voeren om preekbespreking met de gemeente te houden:

- Door zo'n preekbespreking kunnen de deelnemers allereerst bereiken dat Gods Woord dat doorgegeven is in de gehoorde preek, langer en beter bij hen beklijft. Alleen, wat bedoel ik daarmee? In elk geval niet dat kerkmensen zaterdag nog weten wat en hoe de zondag daarvoor gepreekt is. Dat lijkt me geen haalbare en eigenlijk ook geen zinnige doelstelling om na te streven.
- Veel belangrijker is dat Gods Woord zoals dat in de zondagse preek is doorgegeven, doordeeweeks effect heeft op ons voelen, denken en handelen. Misschien weten we niks meer van de zondagse preek zelf, maar waarover het ging, doet wel op de een of andere manier z'n werk bij ons - en dáárom gaat het. In die zin kun je terecht zeggen: 'aan een preek moet je de hele week wat hebben.'

Het beklijven van de preek

Intussen is waar dat de preek vaak wel erg snel uit ons geheugen verdwenen is, met als gevolg dat ook de inhoud weinig uitwerkt. Dat wordt ongetwijfeld beter als je samen met anderen over de preek hebt nagepraat. Door deze bespreking van de deelnemers onderling wordt de kern van de preek dieper bij hen ingeslepen, wat het effect ongetwijfeld versterkt. Daar komt bij dat je al doorpratend ook tot conclusies en toepassingen kunt komen die in de preek zelf misschien niet eens aan de orde zijn geweest. Juist deze preekverwerking kan heel stimulerend werken.

Het effect van de preek

Door gezamenlijke preekbespreking kunnen de deelnemers in de tweede plaats bereiken dat het negatieve effect van de mensenwoorden in de preek terug-gedrongen wordt. In de vorige paragraaf is opgesomd waarin de prediker kan falen, zowel wat betreft de uitleg als wat betreft de toepassing. Hoe nuttig is het voor alle betrokkenen als daarover in een goede sfeer kan worden doorgepraat. Dat geeft de predikant de kans preekpassages te onderstrepen, te corrigeren, te verduidelijken, aan te vullen, te concretiseren. En daar worden de aanwezige deelnemers allemaal beter van.

In de inleiding heb ik bepleit tijdens de preekbespreking niet alleen de preek maar ook de verdere liturgie, met name de liedkeuze en de gebeden, aan de orde te stellen. Een opbouwende bespreking hiervan kan de predikant stimuleren de door hem gevolgde koers voort te zetten, maar kan ook aanleiding zijn dat hij z'n aanpak toelicht of dat hij zich gaat bezinnen op een andere aanpak - en daar zal de gemeente wel bij varen.

Al het genoemde maakt duidelijk dat een breed opgezette preekbespreking met de gemeente, als het goed gebeurt (zie beneden), dienstbaar is aan de opbouw van de gemeente en daarom pastoraal gewenst is.

4 De praktische haalbaarheid

Alleen, is preekbespreking met de gemeente wel haalbaar? Bij het nadenken hierover doen zich drie vragen voor:

De eerste vraag: kan er wel zinnig over de preek gesproken worden?

Er bestaat immers een grote verscheidenheid aan verwachtingen van en visies op de preek (ditzelfde valt trouwens ook te zeggen inzake de liedkeuze en het voorgaan in de gebeden, maar dat laat ik nu even terzijde). Natuurlijk zijn er verschillende verwachtingen van de preek. De predikant die de preek maakt en het gemeentelid dat de preek beluistert, hebben nu eenmaal elk hun eigen denk- en belevingswereld. Als gevolg hiervan kan op hetzelfde moment de predikant vanuit zijn leefwereld menen een goede preek gehouden te hebben, terwijl het gemeentelid vanuit zijn leefwereld meent dat de preek ernaast was. Toch maakt dit feit het niet onmogelijk een gezamenlijke preekbespreking te houden. Want van elke deelnemer aan de preekbespreking en dan vooral van de predikant mag worden verwacht dat die hun uiterste best doen naar de ander te luisteren om zich zo in diens leefwereld te verplaatsen.

Maar die verschillende visies op de preek dan? Bij alle verschillen in visies op de preek kunnen gereformeerde kerkleden elkaar in elk geval in deze benadering vinden: een goede preek wordt erdoor gekenmerkt dat daarin Gods Woord wordt uitgelegd en toegepast. Béide aspecten: een preek die enkel bestaat uit uitleg, is eigenlijk geen preek; en een toepassing die niet voortvloeit uit de uitleg, hangt in de lucht.

De tweede vraag: is er binnen de gemeente wel voldoende belangstelling?

Om op deze vraag antwoord te krijgen, kun je eerst een peiling houden. Maar hoe kun je mensen over iets peilen waarmee ze geen ervaring hebben? Daarom bepleit ik dat gemeentes die met deze activiteit ervaring willen opdoen, deze activiteit gewoon één jaar houden. Dan kun je aan de hand van het aantal deelnemers en/of de gang van zaken bepalen of er voldoende interesse is om voor het volgende jaar tot voortzetting te besluiten. Trouwens, het is ook heel goed mogelijk de preekbespreking alleen voor een bepaalde periode te houden of om het jaar. Duidelijk moet ook zijn, vind ik, dat deze activiteit bedoeld is voor, laat ik zeggen, de liefhebbers: niemand wordt erop aangezien als hij/zij niet meedoet.

De derde vraag: staat vragen vrij?

Aan met name de bespreking van de preek zelf zit een risico, want we weten allemaal hoe soms na een dienst door kerkmensen (dus ook door onszelf) korte metten gemaakt wordt met een preek: 'Dat was helemaal niks!' Of: 'Laat die man eens gaan studeren!' Of: 'Je kunt wel zien dat hij...!' enz. Het is beslist niet de bedoeling van de preekbespreking ruimte te geven aan zulke afkrakende uitlatingen; ook is het niet de opzet de preek als geheel ter discussie te stellen. De simpele reden hiervoor is dat dit voor niemand van de aanwezigen opbouwend is.

Betekent dit dat tijdens zo'n preekbespreking de predikant met fluwelen hand-schoenen aangepakt moet worden: 'Oh, dominee, wat een mooie preek!' ? Dat is ook weer niet de bedoeling. Deelnemers mogen best vertellen dat ze iets concreets gemist hebben, dat ze door iets gekwetst zijn of dat iets vragen bij hen oproept. Ik noem maar iets. Wat wel of niet kan tijdens een preekbespreking? Laat ik dit algemene kader geven: als het maar dienstbaar is. Al werkend blijkt wel hoe of wat.

5 De organisatie

Het zou mooi zijn als er na elke kerkdienst gelegenheid was samen als gemeente de preek door te spreken. Helaas is dat niet haalbaar:

- Het grote aantal kerkgangers maakt het onmogelijk tot een echt gesprek te komen met elkaar en met de predikant.
- Vele kerkgangers zijn door de aanwezigheid van hun kinderen beperkt in het bijwonen van gemeenschappelijke zondagse activiteiten.
- Als een op zichzelf prijzenswaardige nieuwigheid elk week terugkomt, zal die ongetwijfeld op den duur al minder belangstelling trekken.

Daarom moet gekozen worden voor een meer haalbare vorm. Tegelijk kan duidelijk zijn dat de praktische invulling hiervan elk seizoen bijgesteld moet worden, al naar gelang de opgedane ervaringen (even ervan uitgaande dat de belangstelling groot genoeg is om telkens door te gaan). In eerste instantie kan gekozen worden voor deze optimale invulling:

Invulling van de organisatie

De organisatie van de preekbespreking wordt in handen gegeven van de scribe, de secretaresse, de activiteitencommissie (als die er is) of vul maar in:

- die maakt ten behoeve van de preekbespreking vaste seizoencombinaties van twee wijken;
- die maakt ten behoeve van de preekbespreking een seizoenrooster van de zondagmorgens waarop een samenkomst gehouden zal worden, met dien verstande dat elke combinatie van twee wijken 2x aan bod komt (wat in een gemeente met tien wijken betekent dat, de twee vakantiemaanden buiten beschouwing gelaten, maandelijks een preekbespreking opgezet wordt: m.i. geen te zware belasting voor een predikant);
- die regelt met de koster het koffiedrinken vóór en tijdens de preekbespreking.
- Een preekbespreking is in principe alleen toegankelijk voor de leden uit de desbetreffende combinatie van wijken. Maar er zijn uitzonderingen. Het is namelijk denkbaar dat gemeentelieden na het horen van juist deze preek er behoefte aan hebben juist deze preekbespreking bij te wonen om iets kwijt te kunnen. Ook zij zijn van harte welkom.

De leiding van de bespreking

Die is in handen van een wijkouderling in combinatie met de predikant. De duur kan gesteld worden op 30-60 minuten, al naar gelang de bespreking verloopt. De gang van zaken is daarbij als volgt:

- Op de zondag dat er voor een aantal wijken preekbespreking wordt gehouden, is er meteen na afloop van de dienst voor die wijken gelegenheid koffie te drinken, terwijl de aanwezige kinderen limonade kunnen krijgen. De kinderen die blijven, kunnen dan (weer) naar de crèche (eventueel voor een preekverwerking op hun niveau), terwijl de preekbesprekers zich in de desbetreffende zaal verzamelen.
- De leidende ouderling begint het samenzijn met een kort gebed. Daarna geeft hij of de predikant nog eens heel kort de bedoeling aan van de preekbespreking.
- Dan geeft de ouderling de aanwezigen gelegenheid tot het stellen van vragen en het maken van opmerkingen. In reactie hierop moet de predikant niet te gauw met antwoorden komen. Veel beter is het dat hij of de ouderling doorvraagt of de zaak 'in de groep gooit', zodat het onderlinge gesprek op gang komt.
- Lijkt de preek doorgesproken, dan kan de ouderling of de predikant vragen naar de beleving van de verdere liturgie van die zondag en naar de ervaringen met eerdere kerkdiensten waarin de aanwezige predikant is voorgegaan.
- Mochten er vervelend-kritische vragen gesteld worden aan de predikant, dan is het de taak van de ouderling dit af te snijden: het samenzijn mag beslist niet in bekvechten ontaarden.
- Na zo'n 30-60 minuten sluit de ouderling af met de evaluerende vraag wat de aanwezigen van het samenzijn hebben gevonden en of ze tips hebben voor een volgende ronde (hiervan maakt de predikant zo nodig notities). Er kan afgesloten worden door samen een lied te zingen.

Evaluatie

Aan het einde van elk seizoen zorgt de scribe ervoor dat op de kerkenraad een slot-evaluatie plaatsvindt, waarbij uiteraard gebruik gemaakt wordt van de ervaringen van de leidende ouderlingen en de predikant en conclusies getrokken worden voor het volgende seizoen.

Het is belangrijk te beseffen dat de evaluatie afhangt van wat men van deze activiteit verwacht. Ga je af op de opkomst, dan valt die, als je kijkt naar het aantal dat had kunnen komen, vast altijd tegen. Vind je de kwaliteit van het gesprek doorslaggevend, dan kan een samenkomst met 12 uit een geheel van 70 gemeentelieden toch bijzonder geslaagd zijn.

6 Slot

Vanzelfsprekend is naast deze meer officiële vorm evengoed een informele vorm denkbaar: op eigen initiatief of gestimuleerd door hun ouderling kunnen gemeentelieden uit een bepaalde wijk ook zelf, bij iemand thuis en zonder de predikant erbij een of meerdere keren een preekbespreking organiseren. Je kunt zelfs zeggen dat deze aanpak-van-onderaf eigenlijk de voorkeur verdient. Niet voor niets wordt tegenwoordig gepleit voor de diaconale en pastorale gemeente. Maar dat is een onderwerp apart.

Waar het mij in dit verhaal om gaat, is om het onderlinge gesprek in de gemeente over de preek en de verdere kerkdienst te stimuleren, in de hoop dat zo het effect van Gods Woord onder ons bevorderd wordt.